

УДК 378.016:36

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ДО ПАРТНЕРСТВА З НЕДЕРЖАВНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ
СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ****Конончук А. І.**

У статті розглянуто аспекти професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів до партнерства з недержавними організаціями соціальної сфери; визначено сутність і принципи соціального партнерства; виокремлено мету, функції недержавних організацій щодо держави, бізнесу і своїх клієнтів; зазначено зміст теоретичної бази та окремих навчальних дисциплін, спрямованих на підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери до партнерської взаємодії з недержавними організаціями.

Ключові слова: громадянське суспільство, партнерство, недержавна організація, громадська організація, професійна підготовка соціальних працівників.

В статье рассмотрены аспекты профессиональной подготовки студентов высших учебных заведений к партнерству с негосударственными организациями социальной сферы; определена сущность и принципы социального партнерства; выделены цель, функции негосударственных организаций в отношении государства, бизнеса и своих клиентов; указано содержание теоретической базы и отдельных учебных дисциплин, направленных на подготовку будущих специалистов социальной сферы к партнерскому взаимодействию с негосударственными организациями.

Ключевые слова: гражданское общество, партнерство, негосударственная организация, общественная организация, профессиональная подготовка социальных работников.

The article discusses aspects of professional training of higher school students for partnership with NGOs in the social sphere. It defines the essence and principles of social partnership and determines the goal and functions of NGOs in relation to the state, business and their clients. It also states the content of the theoretical basis and academic disciplines aimed at preparing future specialists in the social sphere for partnerships with NGOs.

Key words: civil society, partnership, non-governmental organization, public organization, professional training of social workers.

Постановка проблеми. Загострення низки проблем життєдіяльності людини у сучасному світі висунуло на порядок денний питання щодо масової підготовки спеціалістів у галузі соціального захисту, соціальної підтримки різних груп населення. Загальні тенденції розвитку цього процесу не обійшли й Україну, де за роки незалежності особливо відчутними стали економічна нестабільність, зниження рівня життя, девальвація моральних норм і цінностей у суспільстві, які обумовлюють потреби окремих груп населення у соціальній допомозі, підтримці і захисті. У таких умовах зростає важливість професійної підготовки висококваліфікованих фахівців соціальної сфери – соціальних працівників, які мають ґрунтовну теоретичну підготовку та володіють різними технологіями соціальної роботи. Це спонукає науковців і практиків до пошуку шляхів навчання соціальних працівників на основі оптимізації стратегії соціальної освіти, її глибокої спеціалізації й технологізації.

Багатогранність завдань соціальної роботи потребує від майбутніх спеціалістів оволодіння професійно значущими знаннями, вміннями та якостями, які б дозволяли найбільш результативно розв'язувати основні завдання соціальної практики та вимоги розвитку громадянського і демократичного суспільства.

Ефективність здійснення професійної діяльності соціальними працівниками залежить від багатьох умов, серед яких важливе місце належить вмінням залучати до вирішення соціальних проблем як державні установи і заклади, органи державного управління, так і незалежні, сильні недержавні організації соціальної сфери

(НДО). Соціальна сфера України останніми роками переживає період великих змін. І, мабуть, чи не найважливіша з них – це виникнення великої кількості різноманітних недержавних організацій, зростання їхньої активності та впливу на різні сторони життєдіяльності суспільства. Під словами “недержавні організації соціальної сфери” розуміють неприбуткові, не керовані державою, некомерційні організації, які декларували вирішення соціальних проблем узагалі чи проблем окремих груп користувачів як свою місію [9, с. 130]. Згідно з законодавством України, вони можуть мати такі форми: громадські організації, благодійні організації, благодійні фонди, предметні спілки. Це об’єднання людей, які зібралися разом, щоб допомогти собі та іншим без мети отримати прибуток, які, об’єднавшись, мають намір щось змінити у своєму житті самостійно. Фактично – це розвиток нових форм участі громади у вирішенні соціальних проблем. Така співпраця сьогодні має здійснюватися на якісно новій основі, консолідації зусиль усіх зацікавлених сторін, яка визначається фахівцями як соціальне партнерство – “... об’єднання зусиль різних суб’єктів (соціальних партнерів) заради спільно визначених цілей, що передбачає низку спільних дій, спільний пошук шляхів розв’язання наявних проблем або нових можливостей і їх реалізацію. Розрізняють партнерство у широкому сенсі (міжсекторальне партнерство) як відносини щодо розподілу та використання ресурсів у соціальній сфері, що існують між трьома секторами (партнерами): державними, комерційними і громадськими; у вузькому сенсі (трудова партнерство або соціальний діалог) як систему колективних відносин між найманими працівниками, роботодавцями, виконавчою владою, які виступають сторонами партнерства у ході реалізації їх соціально-економічних прав та інтересів” [3, с. 228–229].

Аналіз досліджень і публікацій. Питаннями, пов’язаними із соціальним партнерством, займалися багато західних науковців, таких як Р. Дарендорф, Р. Дарт, К. Девіс, А. Колот, Д. Ньюстром, Е. Шейн, а також вітчизняні вчені, серед яких слід зазначити А. Базиліюк, Д. Богиня, І. Василюк, М. Ведерникова, В. Давиденко, В. Дементова, В. Жукова, Е. Лібанова, Н. Нижник, Г. Семігіна, Р. Тульчинського, В. Цвих та інших. Питання партнерства соціальних працівників з недержавними організаціями досліджували О. Безпалько, В. Виговський, А. Гулевська-Черниш, І. Зверева, Н. Кабаченко, А. Капська, Р. Кравченко, Г. Лактіонова, Т. Семігіна, Т. Черкашина, Н. Штика та ін.

Філософи XVII–XIX століття залишили велику методологічну спадщину, що допомагає розкрити зміст проблеми соціального партнерства (П. Гольбах, Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск’є, Ж.-Ж. Руссо та ін.). Історичний внесок у розробку розглянутих проблем взаємин суспільства і держави та можливості вибудовування стійкої системи партнерських відносин в суспільстві зробили філософи М. Бердяєв, М. Данилевський, І. Ільїн, П. Сорокін, Л. Карсавін, М. Лоський, В. Соловйов та інші.

Значну увагу дослідники приділяли проблемам створення і розвитку системи соціального партнерства. Так, В. А. Міхеєв вважає соціальне партнерство цивілізованою системою суспільних відносин у суспільно-трудовій сфері, яка будується на узгодженні і захисті інтересів працівників, роботодавців, органів державної влади та місцевого самоврядування на основі договорів, компромісу, консенсусу з актуальних проблем економічного, соціально-політичного життя [5, с. 54]. На думку П. М. Третьякова, соціальне партнерство – це прийнятний для соціальних суб’єктів варіант відносин, міра консенсусу їхніх потреб, інтересів, ціннісних орієнтирів, заснованих на принципах соціальної справедливості [2, с. 73–74]. Л. Г. Гусякова розглядає соціальне партнерство як один із видів соціальної технології. На думку автора, це процес взаємодії соціального працівника і клієнта, який виступає у формі соціального партнерства, спрямованого на запобігання та вирішення соціальних конфліктів [4, с. 54–55]. Проте аналіз багатьох наукових розробок, присвячених системі соціального партнерства, свідчить про недостатню розробленість теоретичних досліджень щодо підготовки соціальних працівників здійснювати взаємодію з фахівцями різних організацій на основі визнання єдності інтересів для досягнення спільної мети. Тому **метою статті** є визначення теоретичних аспектів професійної підготовки соціальних працівників до партнерства з недержавними організаціями соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових досліджень щодо співпраці соціальних працівників із різними установами свідчить, що вирішити значну кількість проблем своїх клієнтів їм вдається саме завдяки партнерству з недержавними

організаціями. До таких проблем перш за все можна віднести: допомогу сім'ям з дітьми у період військового конфлікту, захист прав вимушених переселенців, допомогу людям із обмеженими можливостями, ВІЛ-інфікованим та хворим на СНІД, наркозалежним, делінквентам і маргіналам, профілактику та боротьбу з насильством у сім'ї та протидію торгівлі людьми, вирішення проблеми соціального сирітства, діяльності інтегрованих соціальних служб, реалізацію ідеї гендерної рівності жінок і чоловіків та ін.

Відкрите дієве партнерство між користувачами і професіоналами повинне завжди звертатися до питання співпраці з різними групами населення, залучаючи представників різної статі, раси, нозологій і т. д. і знаходження спільного. Цей процес визнає наявність відмінностей у владі і ресурсах. Деколи цей процес може спричиняти дискомфорт, але він дозволяє знаходити міцні сторони різності, що дає можливість особам (організаціям) знайти спільність.

Під час створення партнерських стосунків увагу необхідно зосереджувати на дотриманні принципів дії, які включають: партнерство починається з духу співпраці та особистих можливостей; партнерство потребує чіткого напрямку дій і спільних зобов'язань; ефективне партнерство залучає працю всіх учасників; довір'я – основа ефективних партнерств, що існують; ефективне партнерство залучає обставини та відносини, а це сприяє участі усіх партнерів (основними елементами є повага, вислуховування та ефективні процеси); ефективне партнерство задіює обмін цінними ресурсами.

Вищезазначені принципи партнерства забезпечують рівноправність та відкритість вступу всіх суб'єктів партнерства до партнерства. Для більшості користувачів партнерство означає рівність, а професійне партнерство означає участь. Це створює складний парадокс між користувачами і професіоналами. Слід мати на увазі, що користувачі приносять досвід життя, а професіонали володіють науковими знаннями і вміннями.

Зважаючи на досить широке поле професійної діяльності соціального працівника, в тому числі й враховуючи необхідність партнерської взаємодії з недержавними організаціями, досить важливо майбутнім фахівцям оволодіти як теоретичним базисом, так і брати участь у громадській діяльності ще на етапі професійної підготовки у ВНЗ. Одним із напрямів такої громадської діяльності студентів є волонтерство. Також важливо зазначити, що за останні роки значно зросла кількість молоді, яка вступає до недержавних організацій, веде активне громадське життя, прагне внести свій вклад у процес покращення соціального становища громадян України. Така добровільна і безкорислива діяльність дозволяє майбутнім фахівцям відчувати свою значущість для суспільства, зрозуміти основні механізми здійснення суспільно корисної діяльності, розвинути навички міжособистісної комунікації, взаємодії з професіоналами, лідерські здібності, ознайомитися з новими технологіями і методами роботи, а також отримати оцінку своїх професійних якостей клієнтами, колегами, фахівцями, що сприяє самоутвердженню їх як спеціалістів і як особистостей. Тому майбутні соціальні працівники повинні мати ґрунтовну теоретичну базу, а саме отримати знання щодо: розвитку громадянського і демократичного суспільства; основ соціальної політики держави та соціально-правового захисту різних верств населення; основ соціології, психології, педагогіки; основних закономірностей розвитку та формування особистості; специфіки потреб та інтересів різних вікових груп населення; специфіки роботи у різних мікросоціумах; особливостей роботи з різними типами сімей, вразливими категоріями населення; сучасного стану і тенденцій розвитку недержавних організацій в Україні та за кордоном; функцій державних і недержавних організацій у системі соціальної роботи; особливостей та базових характеристик соціального партнерства у професійній соціальній роботі. У цьому контексті вважаємо за доцільне введення до програми професійної підготовки соціальних працівників навчальних дисциплін, які окреслювали б вузлові теоретичні і прикладні питання партнерства з недержавними організаціями соціальної сфери, зумовлені особливостями розвитку сучасного суспільства й необхідністю розв'язання актуальних завдань досягнення соціальної справедливості і спонукання всіх верств населення до активної життєвої позиції. Це такі навчальні дисципліни, як "Соціальне партнерство", "Недержавні організації соціальної сфери" тощо. Так, наприклад, орієнтовний навчально-тематичний план курсу "Соціальне партнерство"

може включати розгляд таких питань: сутність соціального партнерства у широкому та вузькому сенсі; предмет партнерства; типи партнерства; принципи партнерства; завдання і труднощі партнерства; технологія вирішення проблем партнерської взаємодії; партнерство як міжсекторальна взаємодія громадянського суспільства; моделі соціального партнерства в зарубіжних країнах; організаційно-правові засади розвитку партнерства в соціальній сфері України.

Також пропонуємо орієнтовний навчально-тематичний план курсу “Недержавні організації соціальної сфери”, де презентувати наступні питання: визначення понять (термінології) відповідно до наукових досліджень та чинних законодавчих актів (недержавна організація, громадянське суспільство, третій сектор, громадські організації, благодійні організації, благодійні фонди, кредитні спілки); законодавча база діяльності недержавних організацій соціальної сфери; види діяльності громадських організацій; особливості діяльності недержавних організацій в Україні; організація та діяльність груп самодопомоги; роль недержавних організацій у розв’язанні соціальних проблем територіальних громад; форми співпраці недержавних організацій з органами місцевого самоврядування; кількісні та якісні параметри недержавних організацій в Україні.

Для соціального працівника дуже важливо бути обізнаним з етикою партнерства, відповідати її вимогам. Це правила поведінки, які передбачають ефективну взаємодію на основі визнання спільності інтересів для досягнення спільної мети. Принципи етики партнерства вимагають: прийняття еволюційної різноманітності; наявності самостійного творчого мислення; реалізації принципу узгодженості і доповнення; відсутності страху перед необхідністю самостійного мислення і дії; об’єднання вільних, самостійних, творчих людей на основі доповнення і не насилля; відсутності агресії по відношенню до того, хто думає інакше; готовності думати і діяти самостійно та відповідати за результат; наявності індивідуального творчого продукту для погодження, активності учасників процесу; взаємодії у спільній справі [10].

Ці знання реалізуються у практичній діяльності соціальних працівників. Вони тісно пов’язані з уміннями, які становлять операційний компонент готовності до соціальної роботи і набуваються як під час проходження різних видів практик, так і під час участі у громадській роботі.

Варто зазначити, що більшість недержавних організацій, як і установи соціальної сфери, мають на меті вирішення соціальних проблем громадян, сприяння всебічному розвитку особистості кожної людини, задоволення економічних, психологічних, соціокультурних та інших важливих потреб. У своїй роботі недержавні організації керуються очікуваннями та інтересами своїх клієнтів, мають великий досвід надання їм допомоги, користуються довірою місцевих громад. Завдяки безпосередній наближеності до клієнтів вони можуть виконувати специфічні функції, які держава або не може виконувати, або їх організація буде вимагати значних адміністративних і фінансових ресурсів [11].

Функції недержавних організацій відносно держави:

- опозиційна – спрямована на розлад державних планів і програм, що негативно впливають на суспільні перетворення (акції протесту, використання ЗМІ для формування громадської думки тощо);

- творча – недержавні організації розвивають власні програми у напрямку розширення послуг для різних верств населення. При виконанні цієї функції дані організації по відношенню до державних структур виступають у ролі співдиректора тих державних служб, які надають населенню послуги.

Функції відносно бізнесу: бізнес для недержавних організацій є одним із джерел фінансування. У той же час вони можуть створювати сприятливі умови для розвитку підприємництва та інфраструктури підтримки бізнесу (особливо малих підприємств).

Функції відносно інтересів членів своєї організації або її клієнтів: громадські організації захищають своїх членів (клієнтів) від державних структур та несприятливих соціальних умов. Функція допомоги знаходить своє вираження в тому, що громадські організації за допомогою владних структур надають можливість своїм членам (клієнтам) вирішувати власні особисті проблеми, спрямовуючи їх дії у правильне русло.

Загалом функції недержавних організацій визначають взаємовідносини з державою, бізнесом і, відображаючи власні інтереси, потреби своїх членів (клієнтів), у кінцевому результаті спрямовані на зміцнення демократичних процесів у суспільстві, які нададуть людям зі спільними цінностями та інтересами можливість об'єднатися з метою захисту своїх прав.

Висновки. Таким чином, діяльність недержавних організацій, як і фахівців соціальної сфери, передбачає вирішення складних соціальних проблем. Будучи обізнаними з теоретичними основами, функціонуванням недержавних організацій та практикою їх роботи, соціальним працівникам буде легше вибудовувати стратегію і тактику майбутньої професійної діяльності щодо вирішення тих чи інших проблем своїх клієнтів. Велике значення у цьому контексті також має і їх обізнаність з особливостями діяльності недержавних організацій, які спрямовані на вирішення проблем конкретної категорії населення, що може допомогти прискорити процес надання допомоги та підвищити її ефективність. Тому у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників необхідно обов'язково приділити увагу їх ознайомленню з особливостями діяльності недержавних організацій, сутністю та технологією партнерства у вирішенні соціальних проблем населення. Створення партнерств сприяє підтримці в громаді, що відіграє позитивну роль у відстоюванні прав, розробці програм і ліквідації прогалин у системі надання послуг вразливим категоріям клієнтів. Партнерство створює почуття цілісності і спільності напрямів діяльності, а також дієвої участі державних установ, підприємств і недержавних організацій у розбудові громадянського суспільства. Відповідні зміни, стан задоволеності громадян захистом їх прав та інтересів і будуть предметом наших подальших наукових досліджень.

Література

1. Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді : навч. посіб. / О. В. Безпалько. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 176 с.
2. Доценко И. Г. Социально-педагогическая деятельность: от классики до современности / И. Г. Доценко // Педагогика. – 2009. – № 1. – С. 48–55.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. І. Д. Зверєвої. – К. ; Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
4. Коротаева Е. В. Педагогика взаимодействий / Е. В. Коротаева. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 1999. – 147 с.
5. Михеев В. А. Основы социального партнерства: теория и политика : навч. посіб. / В. А. Михеев. – М. : Испит, 2001. – 443 с.
6. Павлик Н. П. Базові характеристики соціального партнерства / Н. П. Павлик // Соціальне партнерство у професійній підготовці соціальних педагогів / за заг. ред. С. М. Коляденко. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2010. – С. 44–46.
7. Саранська Г. М. Соціальне партнерство як філософська категорія / Г. М. Саранська // Філософія науки: традиції та інновації. – 2012. – № 1 (5). – С. 19–28.
8. Семигіна Т. В. Робота в громаді: практика й політика / Т. В. Семигіна. – К. : КМ "Академія", 2004. – 180 с.
9. Соціальна робота в Україні: перші кроки / за ред. В. Полтавця. – К. : Вид. дім КМ "Academia", 2000. – 236 с.
10. Третий сектор: ответы на часто задаваемые вопросы : справочник. – Чернишов : Центр АХАЛАР, 2000. – 36 с.
11. Черкашина Т. О. Недержавні громадські організації як суб'єкт надання соціальної допомоги населенню [Електронний ресурс] / Т. О. Черкашина. – Режим доступу:

[http://visnyk-ppsp.kpi.ua/ru/2010-2/10%20%202\(6\)%-20-%2016.pdf](http://visnyk-ppsp.kpi.ua/ru/2010-2/10%20%202(6)%-20-%2016.pdf). – Назва з екрана.